

Формування методики викладання гри на акордеоні в Україні

Сідлецька Т. І.; доцент, канд. мистецтвознавства, доцент ВНТУ; м. Вінниця, Україна

Розкрито особливості формування методики викладання гри на акордеоні в Україні. Охарактеризовано навчально-методичну базу і визначено головні складові методики організації навчального процесу акордеоністів, підкреслено необхідність змін у професійній підготовці акордеоністів в Україні.

Ключові слова: акордеонне мистецтво, методика, музична освіта, професійна підготовка акордеоністів, навчально-методична база акордеоністів.

Раскрыты особенности формирования методики преподавания игры на аккордеоне в Украине. Охарактеризована учебно-методическая база и выявлены главные составляющие методики организации учебного процесса аккордеонистов, подчеркивается необходимость изменений в профессиональной подготовке аккордеонистов в Украине.

Ключевые слова: аккордеонное искусство, методика, музыкальное образование, профессиональная подготовка аккордеонистов, учебно-методическая база аккордеонистов.

The features of forming of methodology of teaching of playing the are exposed accordion in Ukraine. A methodology base is described and certain main component methodologies of organization of educational process of accordionists, the necessity of changes is underline for professional preparation of accordionists in Ukraine.

Keywords: accordion art, methodology, musical education, professional preparation of accordionists, methodology base of accordionists.

Сьогодні акордеонне мистецтво посідає вагоме місце в українській музичній культурі. Свідченням цього є високий рівень виконавської майстерності вітчизняних акордеоністів, активізація композиторської творчості для акордеона, використання інструмента у різних сферах музичної практики. Однак, процес ствердження акордеона на українській концертній естраді був досить складним і неоднозначним. Цей інструмент лише декілька десятиліть тому став надбанням

академічно-професійної сфери музичного мистецтва і тривалий час спостерігалася фахова залежність акордеона від фортепіано і баяна. Тому досить актуальним і сьогодні залишається питання формування оригінальної методики викладання гри на акордеоні.

Різним аспектам, що стосуються виховання музиканта-інструменталіста у сфері акордеонного мистецтва присвячені праці Е. Борисенка, В. Власова, М. Давидова, В. Дорохіна, В. Князева, А. Мірека, О. Показаннік, В. Салія, О. Спешилової та інших. Водночас, попри значущість праць українських і зарубіжних учених, у більшості з них проблеми методики акордеоністів розглядаються у світлі методики викладання гри на баяні, без урахування специфіки акордеона. Тому метою даної статті є визначення особливостей формування методики викладання гри на акордеоні в Україні.

Формування методики викладання гри на акордеоні в Україні розпочалося в другій половині ХХ ст. Цьому сприяли ряд чинників, зокрема, велика популярність акордеона в побуті, художній самодіяльності, серед професійних музикантів; поширення трофейного інструментарію у повоєнні роки; виготовлення акордеонів на вітчизняних підприємствах музичної промисловості. В другій половині 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст. були відкриті відділи народних інструментів в музичних школах і училищах, де функціонували і класи акордеона. Як бачимо, акордеон увійшов у початкову і середню ланки музичної освіти.

Однак, у 50-х рр. ХХ ст. підготовка акордеоністів у музичних навчальних закладах тимчасово припинилася. Це пов'язано з державною політикою, відображенням якої стала Постанова ЦК ВКП(б) 1948 р. «Про оперу В. Мураделі «Велика дружба», в якій висувалися звинувачення проти багатьох українських композиторів і звучали заклики створювати музику, що ґрунтувалася б на принципах класичної спадщини. При цьому абсолютно відкидалися нові принципи музичного мислення, становлення яких відбувалося у згаданий період. Наслідки вказаної Постанови 1948 р. мали негативний вплив і на розвиток акордеонного мистецтва – відбувається ігнорування акордеона як інструмента «іноземного» походження. Акордеон зникає з концертної естради, класи акордеона закриваються в музичних школах і училищах.

У другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр. в добу хрущовської «відлиги» в культурній політиці відбуваються позитивні зміни, що торкнулися і акордеонного мистецтва. Переосмислюється роль акордеона у сфері виконавства, в музичних навчальних закладах відкриваються класи акордеона, формуються перші навчальні плани, програми, видаються навчально-методичні посібники.

Відбувається формування методики викладання гри на акордеоні, що базувалася переважно на основі фортепіанної та баянної методик. Варто відзначити, що на початку і в середині ХХ ст.

піаністи дуже широко використовували акордеон для виконання естрадної музики, вони виступали як солісти-акордеоністи естрадних ансамблів і джаз-оркестрів. Через наявність в акордеона клавіатури органно-фортепіанного типу існувала думка щодо правильності простого перенесення фортепіанних принципів у виконавську практику акордеоністів. Однак, при цьому не враховувалась принципова різниця звукоутворення і звуковидобування між фортепіано (клавішно-струнним молоточковим інструментом) і акордеоном (клавішно-пневматичним інструментом). Піаністи часто створювали методичні посібники для «клавір-гармоніки» (одна із назв акордеона), що, з одного боку, було позитивним, тому що методика акордеоністів збагачувалась професіоналізмом і багатими традиціями фортепіанного виконавства. Однак, орієнтація на суто естрадну, розважальну функцію інструмента, а також невірна установка на використання фортепіанних принципів звуковидобування не сприяли розвитку методики викладання гри на акордеоні.

Застосування методики баяністів зумовлене однотипністю лівої клавіатури акордеона і баяна, способами звуковидобування, прийомами ведення міху, штрихами. До того ж, методика баяністів почала формуватися значно раніше, ще у 20–30-х рр. ХХ ст., коли у Київському музичному технікумі, а згодом у Київській консерваторії почали готувати виконавців на народних інструментах, зокрема, й баяністів. Кафедру народних інструментів Київської консерваторії очолив видатний музикант і педагог М. М. Геліс. Митець, використовуючи надбання методик, які склалися раніше в суміжних сферах музичного виконавства, створив методику викладання гри на народних інструментах. На той час система освіти баяністів уже охоплювала усі три рівні – початковий (школу), середній (технікум), вищий навчальний заклад (консерваторію) і була розроблена методика та теорія баянного виконавства. В акордеонному мистецтві таких процесів не відбувалося ще декілька десятиліть, однак воно завжди тяжіло до баянного. Це виявилось у використанні акордеоністами здобутків баяністів у сфері звукоутворення і звуковидобування, але варто зауважити, що питання, які стосуються постановки правої руки, аплікатурних принципів, особливостей виконання різних фактур потребують урахування специфіки акордеона. Важливою проблемою також залишається те, що і сьогодні у всіх ланках музичної освіти в Україні викладання гри на акордеоні в основному здійснюють педагоги-баяністи. Натомість, як показує досвід, на всіх трьох етапах потрібно навчатися у акордеоніста.

У другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. здійснюються перші спроби створення методичної бази акордеоністів. З'являються навчально-методичні посібники Аз. Іванова, А. Ілюхіна, П. Гвоздева, М. Отделенова, О. Кудрявцева і Г. Полуянова, Г. Тишкевича. Ці видання були призначені для початкової і середньої ланки навчання акордеоністів. У посібниках подано основи музичної грамоти і техніки гри на акордеоні, постановки рук і посадки. Найціннішим було

те, що у виданнях враховувалась специфіка гри на акордеоні і спостерігалися спроби відокремити інструмент від інших суміжних спеціальностей. Однак, праці згаданих авторів мали також певні недоліки. Так, посібники були зорієнтовані лише на академічну сферу і зовсім не враховувався естрадно-джазовий напрям акордеонного мистецтва. Автори вважали неприйнятною манеру гри стоячи, що була популярною серед акордеоністів у 30 – 40-х рр. ХХ ст.

Із розвитком методики викладання відбувся поділ посібників на «Школи гри» і «Самовчителі». «Школи гри» були спрямовані на навчання під керівництвом педагога, а «Самовчителі» використовувалися для самостійного оволодіння інструментом. Цей поділ пов'язаний із розмежуванням сфер використання акордеона і різними завданнями, що ставилися перед акордеоністами в навчальних закладах і у сфері аматорського музикування.

У 1960 – 1970-х рр. з'являється ціла низка навчально-методичних посібників А. Мірека, Г. Наумова, П. Лондонова, В. Лушнікова, Г. Салова та інших. Ці видання були досить актуальними і прогресивними, ґрунтувалися на основі досягнень тогочасної музичної педагогіки із урахуванням специфіки акордеоністів. Однак, варто зауважити, що у згаданий період освіта і методика викладання гри на акордеоні були спрямовані на сфери домашнього музикування і художньої самодіяльності. Функції акордеона обмежували виконанням масової народної, естрадної, танцювальної музики, недооцінювались віртуозно-технічні ресурси інструмента, безперспективним вважалось використання акордеона у професійно-академічній сфері музичного мистецтва.

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. спостерігається зацікавленість естрадно-джазовим напрямом акордеонного мистецтва, що сприяє появі навчально-методичних праць, в яких висвітлюються особливості вказаного напрямку. Так, у 1995 р. побачив світ навчальний посібник «Курс естрадної гри на аккордеоне» А. Мірека [7]. Варто підкреслити, що це був перший навчальний посібник естрадної гри на акордеоні. Головною метою видання була практична підготовка артиста естради. У посібнику розкрито особливості естрадно-джазового музикування. Застосування високопрофесійної методики у праці сприяє швидкому розвитку техніки, засвоєнню різноманітних виконавських прийомів володіння звуком і ритмом. Удосконаленню методики викладання гри на акордеоні в естрадно-джазовій манері сприяє навчальний посібник В. Власова «Школа джаза на баяне и аккордеоне» (2008), в якому визначено особливості й принципи виконання джазової імпровізації [2].

У 1990-х рр. в освіті акордеоністів відбуваються позитивні зміни – у мистецьких вищих навчальних закладах України відкриваються класи акордеона і з'являється спеціалізація «акордеоніст». Акордеонне мистецтво вийшло із затінку інших суміжних спеціальностей у

самостійну музично-педагогічну галузь і була сформована українська акордеонна школа в сукупності її регіональних відгалужень. Лідером у формуванні національної акордеонної школи була кафедра народних інструментів Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, яку очолює професор М. Давидов. Митець на основі власного багаторічного педагогічного досвіду створив теорію виконавської майстерності баяніста (акордеоніста), що знайшла відображення у праці «Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста)» (2004) [3]. Ця робота не має аналогів в українській та зарубіжній навчально-методичній літературі і є надзвичайно значущою для подальшого розвитку музичної педагогіки. За ініціативи М. Давидова у 1990 р. на кафедрі народних інструментів Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського було відкрито спеціальний клас акордеона, який очолила випускниця класу професора Є. Черказова. У 1995 р. Є. Черказова розробила першу навчальну програму по класу акордеона для вищих музичних навчальних закладів України. Програма ґрунтується на двох основних принципах: 1) створення репертуару, максимально адаптованого під діапазон, темброві та фактурні можливості акордеона; 2) удосконалення виконавської майстерності молодих музикантів під керівництвом педагога-акордеоніста [10]. Навчальна програма по класу акордеона реалізується шляхом застосування конкретної методики організації навчання і творчості, до якої належать художньо-змістовний і раціонально-технічний компоненти. Художньо-змістовний компонент методики навчання акордеоністів спрямований на розвиток художньої уяви та асоціативного мислення студентів, що сприяє осягненню змісту і створенню цілісної художньої концепції музичного твору. Раціонально-технічний компонент методики спрямований на розвиток простих і складних прийомів виконавської техніки. Розроблені підходи щодо підбору навчального репертуару акордеоністів, до якого входять перекладення творів української та зарубіжної класики, оригінальні композиції для акордеона, обробки народного мелосу, сучасний модерн, авангард, естрадно-джазова музика. Вивчення композицій різних стилів і епох розширює музичний кругозір і сприяє вихованню художнього смаку студентів-акордеоністів.

Важливим завданням української акордеонної школи є підготовка не лише високопрофесійного фахівця, але й всебічно розвиненої особистості, здатної вільно орієнтуватися в інформаційно-культурному просторі, постійно самовдосконалюватися і розширювати горизонти й можливості власного пізнання. Естетичний розвиток студентів відбувається за допомогою засобів мистецтва загалом, й музичного зокрема, з опорою на культурологічний підхід. У мистецьких вищих навчальних закладах студенти вивчають філософію, естетику, культурологію, історію української культури, історію музики, фольклористику та інші дисципліни, покликані збагатити особистість і сформувати духовність.

Водночас, сучасні тенденції в акордеонному мистецтві свідчать про необхідність змін у професійній підготовці акордеоністів в Україні. Так, досить важливою сьогодні є орієнтація на світовий культурний простір. До навчальних планів акордеоністів потрібно широко вводити оригінальну акордеонну музику сучасних зарубіжних композиторів. Важливо також сприяти поширенню такої форми освітньо-мистецької практики як відвідування майстер-класів відомих закордонних педагогів, що сприяє отриманню нових знань і практичних навичок, розширює уявлення про зарубіжні системи музичної освіти та педагогічні принципи світових акордеонних шкіл. У руслі світових тенденцій вагомим також буде введення у систему вищої освіти і асистентури як обов'язкової гри акордеоністів в камерних ансамблях, з камерним та симфонічним оркестрами.

Таким чином, сьогодні у системі всіх рівнів музичної освіти в Україні створено сучасну методику викладання гри на акордеоні, що сприяє підготовці високопрофесійних фахівців. Методика акордеоністів ґрунтується на використанні досягнень фортепіанного і баянного виконавства з урахуванням специфіки акордеона. Головними складовими методики організації навчального процесу акордеоністів є художньо-змістовний (спрямований на створення цілісної художньої концепції музичного твору) і раціонально-технічний (спрямований на розвиток прийомів виконавської техніки) компоненти. Поруч із цим, вагоме місце у професійній підготовці акордеоністів відводиться музично-виховній діяльності і естетичному розвитку студентів, що сприяє вихованню всебічно розвиненої особистості.

Насамкінець варто зауважити, що процес формування методики триває. Тому сьогодні дуже важливими є активні творчі пошуки методистів, педагогів, виконавців, які мають бути спрямовані на поєднання найкращих надбань попереднього досвіду із новаторським підходом, що виявляється в усвідомленні своєрідності звуковиразжальних можливостей інструмента і його технічного потенціалу.

Література

1. Борясенко Э. Об органной и клавирной музыке И. С. Баха и некоторых особенностях исполнения ее на аккордеоне / Э. Борясенко. – Донецк, 2001. – 100 с.
2. Власов В. Школа джаза на баяне и аккордеоне / В. Власов. – Одесса: Астропринт, 2008. – 160 с.
3. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): підруч. [для вищ. та середніх муз. навч. закл.] / М. Давидов. – К.: Музична Україна, 2004. – 290 с.

4. Дорохін В. Вивчення поліфонії в класі акордеона: питання теорії та практики: навч. посіб. / В. Дорохін. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 101 с.
5. Дорохін В. Методичні засади виконавської організації музичної тканини на баяні (акордеоні): навч. посіб. / В. Дорохін. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 86 с.
6. Князев В. Теоретичні основи виконавської підготовки баяніста-акордеоніста: навч.-метод. пос. / В. Князев. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 216 с.
7. Мирек А. Курс естрадної гри на аккордеоне / А. Мирек. – М.: Велес, 1995. – 276 с.
8. Показанник Е. Эволюция пиано-аккордеона: функционирование, конструкция, репертуар: автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. искусствоведения: спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство» / Е. Показанник. – Ростов-на-Дону, 1999. – 27 с.
9. Салій В. Методика роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні): монографія / В. Салій. – Дрогобич: ДДПУ, 2013. – 136 с.
10. Спеціальний клас акордеона. Програма для музичних вузів з фаху «Народні інструменти» / [укладач Є. Черказова]. – К.: РМКНЗ, 1995.
11. Спешилова О. Особенности развития аккордеонного искусства в России: автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. искусствоведения: спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство» / О. Спешилова. – Уфа, 2006 – 22 с.